

**RELAȚII DE RUDENIE ÎN MEDIUL INTELECTUAL ROMÂNESC DIN
VESTUL TRANSILVANIEI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI 19 ȘI
ÎNCEPUTUL SECOLULUI 20.
STUDIU DE CAZ – FAMILIA AURELIEI POPOVICI-VULCAN**

Lucia CORNEA

Cuvinte cheie: români, Transilvania, familie, Aurelia Popovici-Vulcan,
Mots clefs: roumains, Transylvanie, famille, Aurelia Popovici-Vulcan

În lucrarea de față vom lua în discuție câteva componente ale mediului social, profesional și cultural în care au evoluat familiile de intelectuali români din partea de Vest a Transilvaniei în această perioadă, din punctul de vedere al rolului pe care l-au jucat în stabilirea unor relații de rudenie, în speță în ce privește încheierea căsătoriilor.

Frecventarea acelorași instituții școlare, secundare și/sau superioare, apartenența la același mediu profesional și social, întâlnirea în cadrul unor evenimente culturale și/sau asociaționiste românești, frecventarea acelorași saloane ale unor familii de intelectuali români au constituit tot atâtea posibilități și ocazii de întâlnire și de cunoaștere reciprocă atât pentru tinerii candidați la căsătorie cât și pentru părinții lor.

În puținele școli secundare românești existente în epocă, erau în general primiți elevi de ambele confesiuni, atât ortodocși cât și greco-catolici. Așa era de pildă la Gimnaziul din Beiuș, unde și-au făcut studiile numeroși tineri români, indiferent de confesiune, din toată partea de Vest a Transilvaniei. Un exemplu concret este cel al lui Mihai Velici, ortodox din părțile Aradului care a studiat la Beiuș, în prestigioasa școală întemeiată de episcopul greco-catolic Samuil Vulcan. Această situație contribuia la apropierea tinerilor, la stabilirea unor relații de prietenie care continuau apoi și în viața adultă. Tinerii români se cunoșteau și legau prietenii și în școlile secundare maghiare, cum era de pildă Gimnaziul Premonstratens din Oradea, frecventat de un număr mare de elevi români¹. De asemenea, școlile superioare din cele două capitale ale Imperiului austro-ungar, Viena și Budapesta, erau frecventate de numeroși studenți români. Una din cele mai căutate era Facultatea de Drept a Universității din Budapesta.

Anturajul profesional a avut și el importanța sa în conturarea viitoarelor relații de familie. Oameni care aparțineau aceleiași profesii se întâlneau mai întâi în anturajul lor profesional, ajungând apoi să depășească relația profesională, s-o dubleze cu o relație de prietenie, caracterizată de frecventarea reciprocă, inclusiv în anturajul familial. De aici până la stabilirea unor relații de rudenie prin căsătoriile între tineri nu mai era decât un pas. Fenomenul este foarte vizibil de pildă în mediul avocătesc, căruia îi aparținea de fapt și familia Aureliei Popovici-Vulcan. Pentru a oferi un exemplu chiar din această familie, ajunge să menționăm că toate cele patru fete ale avocatului Alexiu Popovici, Aurelia și

¹Între 1850-1860, circa 27% din totalul elevilor care frecventau acest Gimnaziu erau români (Lucian Drimba, *Iosif Vulcan*, Editura *Minerva*, București, 1974, p. 22).

surorile sale, s-au căsătorit cu avocați.

Avocații români formau în Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului 19 și-n primele decenii ale secolului 20 o categorie importantă a vieții politice și culturale românești. Tinerii avocați își făceau stagiatura în birourile unor avocați mai în vârstă, cu un prestigiu profesional deja bine consolidat. Traian Șincai, de pildă, și-a început cariera profesională în 1896 la Ineu, ca stagiar în biroul avocațial al viitorului său socru, avocatul George Feier².

Intellectualii români erau de multe ori angrenați în activitatea bisericii, făcând parte, ca mireni, din diferitele foruri aparținătoare de aceasta. Astfel, de pildă, Alexiu Popovici, tatăl Aureliei, a fost „coleg” în Sinodul Eparhial Ortodox arădean cu doi dintre viitorii săi gineri – George Feier și Mihai Velici.

Din punct de vedere confesional, căsătoriile se încheiau în general în interiorul aceleiași confesiuni, dar existau și excepții care reușeau să depășească această barieră. De pildă, Iosif Vulcan – greco-catolic s-a căsătorit cu Aurelia Popovici – ortodoxă. Un exemplu similar îl găsim în familia Lazăr din Oradea: avocatul Demetriu Chiș – greco-catolic s-a căsătorit cu Cornelia Lazăr (sora lui Aurel Lazăr) – ortodoxă³.

Atunci când vorbim despre căsătorie în general și mai ales despre căsătoriile încheiate în mediul intelectual ardelean în perioada de care ne ocupăm, trebuie să ținem cont și de mentalitatea epocii, care crease o «*separare timpurie*» a celor două sexe, încă din școală, datorită sistemului educațional în vigoare bazat pe separarea sexelor. Această separare, precum și nivelele diferite de educație de care beneficiau tinerii și tinerele, duceau la constituirea mai târziu, în viața adultă, a două sfere sociale diferite, cea masculină și cea feminină. «*Bărbații și femeile își petreceau cea mai mare a timpului în tovărășia unor semeni de același sex [...] în sens simbolic, putem vorbi de o suprapunere între sfera feminină și sfera privată a vieții sociale, pe de o parte și de o identificare a sferei publice cu sfera masculină pe de altă parte. Căminul [...] reprezenta sfera de acțiune a femeii, în timp ce strada, instituțiile publice, localurile și cazinourile constituiau câmpul predilect de afirmare a bărbatului*»⁴. În aceste condiții, înafară de saloanele familiale, ocaziile oferite de frecventarea aceluiasi mediu cultural au jucat un rol important în epocă, facilitând cunoașterea reciprocă a tineretului de ambele sexe.

În ce privește mediul cultural, este cunoscut faptul că instituțiile de spectacole și muzicale românești lipseau cu desăvârșire în Transilvania perioadei dualiste. În consecință, marea majoritate a manifestărilor culturale românești erau organizate prin forțe proprii, prin mișcarea de *diletanți* [actori amatori], care a luat amploare mai ales spre sfârșitul secolului 19. Această mișcare a constituit un puternic factor de socializare a tineretului român.

Tinerii români se întâlneau în cadrul spectacolelor de *diletanți*, urmate de regulă de dans, din dorința de a petrece «...o seară, în care să audă sunând de pe scenă limba și muzica noastră națională, să danseze dansurile românești și să se veselească împreună»⁵. La Oradea, prima reprezentație teatrală românească susținută de *diletanți* a avut loc în 1894. Limba română nu mai răsunase de pe scenă în orașul de pe Crișul Repede din vremea turneului teatral din 1871 al trupei lui Mihai Pascaly, adică de peste două decenii⁶.

La repetițiile pentru spectacole, apoi la seratele dansante (așa-numitele «*conveniri sociale împreunate cu dans*»⁷) se trezeau simpatii, se nășteau idile, se legau relații cu urmări

² Dan Demșea, *Delegați arădeni la Adunarea Națională de la Alba Iulia. Antecedente biografice ale unor categorii socio-profesionale*, In: *Ziridava*, XVIII, Arad, 1993, p. 274

³ Căsătoria a avut loc la 4/16 februarie 1884 (*Biserica și Școala*, Arad, an.VIII, 1884, nr. 6, 5/17 februarie, p. 50).

⁴ Vári Sándor, *Alice în oglindă sau repere pentru o imagologie a femeii în mediile urbane transilvănene de la sfârșitul secolului XIX*, In: *Viață privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania*, editat de Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat și Muzeul Țării Crișurilor, Oradea – Cluj, 1995-1996, p. 288-289

⁵ *Familia*, 1898, nr. 5, p. 59

⁶ *Ibidem*, 1894, nr. 49, p. 585

⁷ *Ibidem*, 1902, nr. 43, p. 515

dintre cele mai serioase și durabile. Studenți, învățători, funcționari, avocați, preoți, ofițeri, doamne și domnișoare etc. „socializau” cu mult entuziasm cu astfel de prilejuri. La balurile românești se dansau foarte popularele dansuri pe motive folclorice cum erau *româna* și *ardeleana*. Tinerii studenți, în costume naționale, dansau cu entuziasm *călușerul*⁸. Făcând cronică unei astfel de petreceri, Iosif Vulcan scria în revista *Familia*: «*Dimineața la orele 5 ½ când scriem aceste rânduri, ca să nu întârziăm de la tipar, publicul nu s-a depărtat încă și se dansează în sală cu aceeași veselie ca la început*»⁹. Participanții la aceste evenimente cultural-mondene nu erau doar localnici, ci veneau uneori de la distanțe mari, chiar din comitatele vecine. Câteva exemple: la concertul și reprezentația teatrală din Oradea, de la 31 ianuarie 1895 au participat și spectatori din comitatele Sălaj, Sătmar și Arad; la «*petrecerea cu dans*» din Oradea din 26 februarie 1900 au luat parte și numeroase familii de intelectuali din diferite localități ale comitatului Bihor: din Beiuș și Tinca, dar și din Micherechiu, Cefa, Cheresig, Tulca, Sâmbăta, Tășad, Ioaniș, Borod, Negreni etc.¹⁰.

Eforturile de organizare erau dintre cele mai serioase. Pentru spectacolul din 1895 amintit mai sus s-au trimis de pildă nu mai puțin de 900 de invitații¹¹. Pentru a sugera odată în plus succesul de care se bucurau astfel de «*conveniri*» și pentru a confirma cele scrise de Vulcan, reproducem și o scurtă cronică de presă a unui bal românesc din Arad, aproximativ din aceeași perioadă: «*Balul român din Arad ținut la „Crucea albă” în preseara Duminecei trecute, a avut un succes strălucit. Public ales din loc, din provincă și din depărtări mari a înpopulat bine sala balului român din Arad, care obicinuit oferă distracțiune, petrecere și veselie atât de animată, încât și de astădată timpul de o noapte s-a strecurat prea iute și – după constatările tinerimei – zorile dalbe prea de cu grabă s-au ivit la Arad. Pe lângă succesul moral, balul a avut și un frumos succes material*»¹².

La Oradea, locul consacrat pentru manifestările culturale românești în a doua jumătate a secolului 19 era sala mare a Hotelului *Arborele Verde*. Acolo s-au ținut ședințele publice ale Societății de Lectură din Oradea, numeroase concerte și serate muzicale, spectacole ale unor turnee artistice de peste Carpați etc. O singură dată, în timpul *carnavalului* din 1897, concertul românesc s-a mutat în sala Hotelului *Vulturul Negru*, mult mai spațioasă, cea mai mare din Oradea¹³. În anul următor s-a revenit însă în sala de la *Arborele Verde*. Probabil cea de la *Vulturul Negru* depășea posibilitățile materiale ale studențimii orădene organizatoare, sau poate era prea mare pentru numărul de participanți care veneau în mod obișnuit la aceste reuniuni.

Pentru exemplificare, ne vom referi la una din aceste serate românești orădene care a reputat un succes deosebit. Concertul-spectacol s-a ținut la 3 februarie¹⁴ 1898, ca de obicei în sala mare a Hotelului *Arborele Verde*, veniturile realizate cu acel prilej fiind destinate pentru ajutorarea studenților săraci «*din loc*». *Diletanții* au prezentat un spectacol cu piesa *Gărgăunii dragostei* de Iosif Vulcan, iar în pauză s-au jucat *călușerul* și *bătuta*¹⁵. După spectacol, când publicul a început să danseze, *româna* și *ardeleana* s-au numărat printre dansurile preferate. «*Constatăm din capul locului – se scria într-o cronică a petrecerii – că nici una din cele opt domnișoare care au avut roluri în concert și în piesa teatrală, n-a fost din Oradea Mare. A veni din marginea de dincolo a Aradului și a Sătmarului ori din ținuturile mai depărtate ale Bihorului, a sta aici timp mai lung la repetiții spre a da ajutor*

⁸ În Colecția de fotografii a Secției de Istorie a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea se păstrează o fotografie a lui Sabin Ignat, tânăr jurist, fiul memorandistului Vasile Ignat din Beiuș, în chip de vătaf de călușeri, costumat ca atare, la una din petrecerile românești (nr. inv. 3320).

⁹ *Familia*, 1898, nr. 4, p. 48

¹⁰ *Ibidem*, 1900, nr.8, p. 95-96

¹¹ *Ibidem*, 1895, nr. 3, p. 34-35

¹² *Biserica și Școala*, 1894, nr. 6, p. 47

¹³ *Familia*, 1897, nr. 4, p. 46

¹⁴ Astfel de petreceri aveau loc mai ales la începutul anului (ianuarie-februarie), în perioada așa-numitului *carnaval*.

¹⁵ *Familia*, 1898, nr. 1, p. 11

la înălțarea unei sărbători național-culturale – desigur este un fapt vrednic de recunoștință și de laudă...»¹⁶.

Pe de altă parte, mișcarea asociaționistă românească ardeleană, foarte activă în a doua jumătate a secolului 19, oferea și ea frecvente prilejuri de reunire a intelectualilor români, împreună cu familiile lor. Adunările generale ale ASTREI¹⁷, ale Societății pentru Fond de Teatru Român etc., care se desfășurau de fiecare dată în altă localitate și întruneau participanți din toate părțile Transilvaniei, erau de regulă precedate de așa-numita „seară de cunoștință” și urmate de concerte și baluri, tot atâtea prilejuri pentru tinerii români de a se cunoaște și împrieteni¹⁸. Baluri organizau și Reuniunile de Femei. Organizarea unor concerte urmate de bal era și o modalitate frecvent utilizată pentru adunarea de fonduri bănești în sprijinul unor acțiuni caritabile sau a unor idei constructive. Așa a fost, de pildă, acțiunea pentru înființarea unei instituții pentru educarea fetelor române din Crișana, care a beneficiat de organizarea a numeroase astfel de concerte¹⁹.

Câteodată, artiști de dincolo de Carpați (actori, cântăreți, muzicieni etc.) organizau turnee în Transilvania, evenimente care adunau laolaltă publicul românesc ardelean din orașele vizate. De pildă, la adunarea generală anuală a ASTREI ținută la Beiuș în august 1898, în cadrul obișnuitei «*producțiuni literar-artistice*» ce a urmat adunării propriu-zise s-a produs mica pianistă Aurelia Cionca, venită tocmai de la București, cea care avea să devină în următorii ani o pianistă celebră și pedagog de renume la Conservatorul bucureștean. Publicul entuziast întrunit la Beiuș o percepea ca reprezentând «*geniul creator al artei românești*»²⁰. Tot astfel, în vara anului 1902 revista *Familia* relatează despre concertul susținut la Oradea de Irina Vlădaia, solistă a Operei Române din București²¹.

Urmărind genealogia familiei Aureliei Popovici-Vulcan, observăm că această familie, în sens larg, a fost o familie extrem de unitară din punct de vedere social, profesional, cultural și chiar politic, întrunind oameni din cadrul aceleiași profesii, aparținând aceluiași mediu și nutrirând aceleași idealuri. Nu întâmplător, urmând exemplul bătrânului Alexiu Popovici, generația cumnaților Aureliei (George Feier, Mihai Velici) a militat în structurile bisericești și în asociațiile românești ale epocii, pentru emanciparea religioasă și culturală a românilor ardeleni. Nu întâmplător, din generația nepoților Aureliei Vulcan, un grup compact (Sever Miclea, Traian Șincai, Aurel Lazăr, Romul Velici) a reprezentat la 1 Decembrie 1918, interesele românilor ardeleni la Adunarea Națională de la Alba Iulia.

Oferim, în cele ce urmează, ca studiu de caz, familia Aureliei Popovici-Vulcan, în măsura în care, cu informația avută la dispoziție, am putut reconstitui tabloul acesteia.

Familia Aureliei Popovici-Vulcan

[vezi arborele genealogic de la sfârșitul lucrării]

În linie paternă, cele mai vechi rude ale Aureliei Popovici-Vulcan despre care avem informații sunt bunicii ei: Iacob Popovici, preot în Comlăuș (comitatul Arad), căsătorit cu Ana (sau Cornelia?) Babeș (?)²². Aceștia au avut trei copii: Alexiu, Eufrosina și Tatiana. **Alexiu Popovici fiind tatăl Aureliei**, despre urmașii lui vom vorbi pe larg mai jos.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 5, p. 59

¹⁷ Pentru exemplificare, vezi, de pildă, relatări de la adunarea generală a ASTREI de la Șomcuta Mare din 1869, în: Blaga Mihoc, *Religie și naționalitate*, Editura Logos, Oradea, 1998, p. 109

¹⁸ Un exemplu concret: preotul Ioan Mișu din părțile Sibiului și-a cunoscut viitoarea soție la balul ce a urmat adunării generale a ASTREI de la Alba Iulia din 1866 (Nina Cionca, *Aurelia Cionca*, Editura Muzicală, București, 1986, p.14).

¹⁹ Vezi, de pildă, *Federațiunea*, an.III, 1870, nr. 46, p. 180-181

²⁰ apud Nina Cionca, *op.cit.*, p. 32

²¹ *Familia*, 1902, nr. 24, p. 285-286

²² Informație oferită domnului dr. Blaga Mihoc, muzeograf la Muzeul Memorial *Iosif Vulcan* din Oradea, de către profesorul Răzvan Givulescu din Cluj, la data de 15 iulie 2002. Mulțumim și pe această cale domnului B. Mihoc pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție documentul respectiv, care conține și alte informații despre familia Aureliei Popovici-Vulcan.

Despre Eufrosina știm doar că a fost căsătorită cu un anume Șandor [nume de familie].

Tatiana Popovici s-a căsătorit cu învățătorul Ioan Dascăl din Comlăuș și au avut un singur copil, pe Alexandra Dascăl, căsătorită la rândul ei, în 1885²³, cu Protase Givulescu (1864-1950²⁴), învățător în Săvârșin (comitatul Arad). Alexandra și Protase Givulescu au avut doi fii: Cornel Givulescu și Iulian Givulescu.

Cornel Givulescu s-a născut în 1893 la Săvârșin. În perioada interbelică, a fost profesor de muzică la Academia Teologică Ortodoxă din Oradea²⁵.

Cornel Givulescu a fost tatăl lui Răzvan Givulescu.

În linie maternă, nu cunoaștem numele bunicilor materni ai Aureliei, ci doar **numele mamei – Liuba Demetrovici**. Liuba a avut o soră, pe Elena Demetrovici, căsătorită cu un anume Nicodinovici²⁶.

Din căsătoria lui Alexiu Popovici (1824-1882²⁷) cu Liuba Demetrovici (1825-1902²⁸) au rezultat patru fete: Emilia, **Aurelia**, Silvia și Elena.

Alexiu Popovici²⁹ a fost mai întâi notar în localitatea Sântana din comitatul Arad, apoi avocat în Comlăuș. A fost puternic implicat în activitatea bisericească și școlară patronată de Eparhia Ortodoxă a Aradului. Ani la rând a fost deputat în Sinodul Eparhial arădean dar și în Congresul Ortodox de la Sibiu, membru al Epitropiei fondurilor comune ale diecezelor ortodoxe de Arad și Caransebeș, asesor consistorial etc. La moartea sa, în 1882, redacția revistei arădene *Biserica și Școala* îi prezenta în felul următor personalitatea și activitatea: «*Ca un bărbat care și-a iubit națiunea sa până la fanaticism, el a luat parte activă la toate mișcămintele [sic!] naționale câte au avut loc de la 48 încoaci, cu deosebire la cele din comitatul Aradului, încât putem zice că n-a fost nici o adunare națională unde Alessiu Popovici să nu concure cu inteligența și cu sfatul său, n-a fost congregațiune comitatensă unde el să nu alerge pentru a apăra interesele poporului, când se agita desopre acestea. În adunările bisericești, în congrese, în sinoade, în consistorii, Alessiu Popovici niciodată nu lipsea de la postul său, el era totdeauna cel întâi*»³⁰. A fost înmormântat în cripta familială din Comlăuș.

În cele ce urmează ne vom ocupa de familia întemeiată de fiecare dintre fiicele sale.

Familia Emiliei Popovici-Miclea

Emilia Popovici (1850-1932³¹), soră mai mare a Aureliei, s-a căsătorit cu avocatul Timotei Miclea. Au avut doi copii: Hortensia Miclea și Sever Miclea.

Ca tânără fată, Hortensia Miclea a fost prezentă de multe ori la Oradea, împreună cu mama sa, Emilia, aflându-se adesea printre protagoniștii spectacolelor orădene de *diletanți*. De pildă, la spectacolul din 3 februarie 1898 s-a produs cu un monolog de Iosif Vulcan – *Prima rochie lungă*. Se pare că era legată de Iosif Vulcan, căruia-i spunea «*unchiuțul*»³². Nu este exclus ca și Iosif Vulcan, cu nostalgia lipsei propriilor copii, să fi apreciat tonica

²³ *Biserica și Școala*, Arad, 1885, nr. 38, p. 302. În această perioadă Tatiana Dascăl era deja văduvă.

²⁴ Informație de la Răzvan Givulescu - 2002

²⁵ Amănunte despre biografia sa în *Monografia – almanah a Crișanei. Județul Bihor*, redactată de Aurel Tripon, Tipografia Diecezană, Oradea, 1936, p. 395

²⁶ *Biserica și Școala*, an. XXVI, 1902, nr. 7 (17 februarie/2 martie). În 1902 Elena Nicodinovici era deja văduvă.

²⁷ *Ibidem*, 1882, nr. 35, p. 369

²⁸ A murit la 27 februarie 1902 și a fost înmormântată în Cimitirul orășenesc din Arad (*Biserica și Școala*, an. XXVI, 1902, nr. 7 (17 februarie/2 martie).

²⁹ Un portret al acestuia se află în colecția Muzeului Memorial *Iosif Vulcan* din Oradea, cu nr. inv. 47. Este o donație din 1971 de la Silvia Muscan din Sibiu.

³⁰ *Biserica și Școala*, 1882, nr. 35, p. 368-369

³¹ Informație de la Răzvan Givulescu - 2002

³² *Familia*, 1898, nr. 4, p. 47-48; nr. 5, p. 58

prezență a acestei nepoate a soției sale.

Sever Miclea s-a născut la Cacova (Caraș-Severin) în 1885. Ca și tatăl său, a devenit și el avocat, profesând în Arad. La 1 Decembrie 1918 a participat, ca delegat al cercului electoral Pecica, la Adunarea Națională de la Alba Iulia³³.

Familia Aureliei Popovici-Vulcan

Aurelia Popovici (1852-1928) s-a căsătorit cu Iosif Vulcan (1841-1907), avocat de profesie, dar care s-a dedicat în întregime scrisului și gazetăriei, legându-și numele de destinul uneia din cele mai longevive și prestigioase reviste culturale românești ardeleno – *Familia*. Personalitatea și activitatea lui Iosif Vulcan fiind bine cunoscute, nu mai insistăm asupra acestora.

Francisc Hossu-Longin, avocat și gazetar care s-a aflat în anturajul imediat al lui Iosif Vulcan în anii 1868-1869, fiind angajat în redacția *Familiei* și a celorlalte publicații editate de Vulcan, ne-a lăsat un portret al acestuia în anii tinereții, cu puțin înainte de căsătoria sa: «*Iosif Vulcan a fost un bărbat tânăr, frumos, cu o statură elegantă. Pe fața lui să zărea – deabia – rămășița unei urme de vărsat, tonul foarte puțin, cam răgușit, domol și mai mult serios – ceea ce nu-l făcea de tot simpatic, mai ales la cei cari „l-aveau în gușă”...*»³⁴. Se pare că relația dintre F. Hossu-Longin și Iosif Vulcan depășise cadrul strict al relației patron-angajat, primul devenind în curând prieten apropiat și chiar confident al lui Vulcan. În contextul în care ajunsese să frecventeze și pe părinții lui Vulcan, aflați în comuna Leta Mare (Bihor), F. Hossu-Longin amintește un episod „sentimental” interesant din viața lui Vulcan, episod premergător căsătoriei cu Aurelia Popovici. Se pare că ar fi fost vorba, imediat înainte de 1870, de perspectiva unei alte căsătorii, dar cu care mama lui Vulcan nu se declara nicicum de acord. Ca un fiu ascultător (se știe că era foarte legat de mama sa³⁵), s-a supus opiniei acesteia și a rupt relația nedorită: «*Câtă vreme am stat la Leta Mare mi se pare că s-a vorbit și de o căsătorie de care mama nu voia să audă și formal să revolta de câte ori să punea în discuție. Poate această supărare a făcut că într-o zi șeful meu [î] mi zise, cu o confidență oarecare, următoarele: „Te rog, du acest pachet domnișoarei... și i-o predă – dar numai după ce-ți va da și ea un asemenea pachet care să mi-l aduci încoace”. După pipăite și după cele ce auzisem, am presupus că pachetele conțineau corespondențele lor. Am făcut întocmai.*»³⁶.

Din păcate, prea puține amănunte despre viața personală a lui Iosif Vulcan au mai ajuns până la noi. Astfel, nu putem ști în ce împrejurări au ajuns să se cunoască și să se placă Iosif Vulcan și Aurelia Popovici, primul, prins în vârtejul gazetăriei și publicisticii la Budapesta dar păstrând mereu relația cu ținuturile natale, cea de-a doua – o tânără domnișoară trăind în provincie, în hinterlandul Aradului. Putem doar să ne hazardăm și să presupunem că s-au întâlnit și cunoscut poate cu prilejul vreunei adunări generale a vreunei asociații românești sau cu prilejul vreunui bal românesc. Iosif Vulcan circula mult și era puternic angrenat în mișcarea asociaționistă românească.

Căsătoria Aureliei Popovici cu Iosif Vulcan s-a celebrat la 20 noiembrie 1871 la Comlăuș. Vulcan a invitat pe istoricul Alexandru Papiu-Ilarian și pe soția sa să participe la celebrarea căsătoriei sale în calitate de «*cumetri mari*». Nași le-au fost Iosif Hodoș, deputat în Parlamentul ungar și membru marcant al coloniei române de la Budapesta și soția sa³⁷.

Aurelia Vulcan a fost considerată până târziu, în anii maturității, drept o femeie frumoasă. Știm, din mărturiile contemporanilor, că era și deosebit de elegantă. Dacă poeta Lucreția Suci, pe care nu o putem suspecta în nici un caz de părtinire, o considera

³³ Dan Demșea, *op. cit.*, p. 276

³⁴ Francisc Hossu-Longin, *Amintiri din viața mea*, Text stabilit, introducere, note și glosar de Georgeta Antonescu, Editura *Dacia*, Cluj-Napoca, 1975, p. 299

³⁵ vezi Lucian Drimba, *op. cit.*, p. 96-97

³⁶ Francisc Hossu-Longin, *op. cit.*, p. 301

³⁷ apud Lucian Drimba, *op. cit.*, p. 95

pe Aurelia Vulcan, atunci trecută de patruzeci de ani, ca «foarte frumoasă»³⁸, ne putem închipui impresia pe care, ca tânără fată de 19 ani, Aurelia a putut s-o facă asupra tânărului Vulcan³⁹. Se pare că era și o femeie inteligentă, lucru remarcat chiar de Titu Maiorescu⁴⁰. A fost o căsnicie fericită; Aurelia Vulcan și-a secondat soțul, cu înțelegere și admirație, în întreaga sa activitate redacțională, scriitoricească și culturală în general⁴¹.

N-au avut urmași; în aprilie 1872 soții Vulcan au pierdut un copil⁴² și se pare că acea sarcină pierdută nu a mai fost urmată de alta.

Nu avem prea multe date despre viața Aureliei după moartea soțului ei. Știm doar că în 1918 a vândut casa (actualul sediu al Muzeului Memorial *Iosif Vulcan* din Oradea) și s-a mutat într-un apartament din *Casa Markovits*, aflată la colțul dintre actualele străzi Piața Libertății și Aurel Lazăr. În 1919, la 11 noiembrie, la constituirea filialei Crucii Roșii Române din Oradea, Aurelia Vulcan a fost aleasă ca președinte al acesteia⁴³.

Familia Silviei Popovici-Feier

Silvia Popovici (1855-1923⁴⁴), soră mai mică a Aureliei, s-a căsătorit cu George Feier, avocat în Ineu (comitatul Arad). Știm despre acesta că, pe lângă practicarea profesiei de avocat, a activat și în structurile locale ale Bisericii Ortodoxe, fiind ani la rând deputat din partea cercului Ineu în Sinodul Eparhiei Ortodoxe de Arad și asesor consistorial.

George și Silvia Feier au avut trei copii: Lucia, Valeria și Eugen.

În 1894, poeta Lucreția Suciu le remarcă pe surorile Feier ca pe niște prezențe plăcute la unul din obișnuitele baluri românești: «*Mai mult mi-au plăcut fetele avocatului Feier din Boroșineu, care are de nevastă pe Silvia Popovici [...] Sunt niște fete drăgălașe și, după cum se vede, bine crescute*»⁴⁵.

Lucia Feier s-a căsătorit la 7 august 1898, în biserica ortodoxă din Ineu⁴⁶, cu avocatul Traian Șincai.

Originar din Valea Vinului (Maramureș), Traian Șincai și-a cunoscut viitoarea soție foarte probabil la Ineu, unde era avocat stagiar în biroul tatălui ei. Cam prin 1908, familia Șincai s-a mutat la Vinga. Ca delegat al cercului electoral Vinga, Traian Șincai a participat la 1 Decembrie 1918 la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Se pare că a activat și la Oradea, unde, în mod firesc, a avut legături cu Aurel Lazăr⁴⁷.

Valeria Feier (1877-1953⁴⁸) s-a căsătorit în 1897⁴⁹ cu cunoscutul avocat și om politic orădean Aurel Lazăr (1872-1930).

Nu știm exact unde s-au cunoscut. Valeria locuia la Ineu împreună cu familia ei. Aurel Lazăr avea și el rude la Ineu, după mamă. Pe de altă parte, tații celor doi tineri, Teodor Lazăr și George Feier, se cunoșteau în mod sigur, atât din mediul profesional, ambii fiind avocați, cât și din cel confesional, ambii activând în structurile Eparhiei Ortodoxe de Arad. În al treilea rând, cei doi tineri s-au putut cunoaște și cu prilejul numeroaselor

³⁸ Florian Dudaș, *Vămile destinului. Scrisori inedite de la Lucreția Suciu (1891-1900)*, Editura Lumina, Oradea, 2004, p. 170. Lucreția Suciu a remarcat-o cu prilejul unei serate românești la Oradea, în februarie 1895.

³⁹ Un portret al Aureliei Vulcan tânără, îmbrăcată în costum popular, fotografie datată 1875, se află în colecția Muzeului Memorial *Iosif Vulcan* din Oradea (nr. inv. 39).

⁴⁰ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice (1903)*, reproduse de Geo Șerban în *Manuscriptum*, an.III, 1972, nr. 2, p. 125

⁴¹ Acest lucru a fost remarcat de mai mulți autori care s-au ocupat cu viața și activitatea lui Iosif Vulcan. Printre alții, profesorul beiușean Constantin Pavel scria în 1927, la comemorarea a două decenii de la moartea lui Vulcan: «...era secondat și încurajat de Doamna Aurelia Vulcan, adevărat tovarăș de muncă, care îl însoțește pretutindenea.» (*Familia*, 1927, nr. 12, p. 22).

⁴² Lucian Drimba, *op. cit.*, p. 95

⁴³ *Szabadság [Libertatea]*, Oradea, 1919, 12 noiembrie, p. 3

⁴⁴ Informație de la Răzvan Givulescu - 2002

⁴⁵ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 159-160

⁴⁶ *Biserica și Școala*, 1898, nr. 27, 5/17 iulie, p. 315

⁴⁷ Dan Demșea, *op. cit.*, p. 274

⁴⁸ Repere cronologice înscrise pe monumentul ei funerar din Cimitirul Rulikowski – Oradea.

⁴⁹ *Familia*, 1897, nr. 44, 14 noiembrie, p. 527

reuniuni cultural-mondene pe care tinerimea română le organiza în ultimul deceniu al secolului 19, fie la Oradea, fie la Arad. Cel puțin pentru petrecerile românești organizate la Oradea, Aurel Lazăr, ca lider al studenților români de la Academia de Drept, s-a aflat adesea în comitetul organizator.

Aurel și Valeria Lazăr au avut un singur copil – Liviu.

Relațiile dintre familiile Lazăr și Vulcan au fost dintre cele mai apropiate. Încă înainte de a se căsători cu nepoata prin alianță a lui Iosif Vulcan, Aurel Lazăr a avut de mai multe ori prilejul de a veni în contact cu familia Vulcan. De pildă, la începutul anului 1895, după ce amatorii orădeni prezentaseră un spectacol reușit cu una din piesele lui Vulcan, «*tinerimea română*» i-a făcut acestuia o demonstrație de simpatie, prezentându-se la locuința lui și oferindu-i un frumos album. Albumul a fost prezentat de o «*deputațiune*» în frunte cu Aurel Lazăr, pe atunci student la drept⁵⁰.

Relația cu familia Vulcan a devenit și mai strânsă, în mod firesc, după căsătoria cu Valeria Feier. Valeria și Aurel Lazăr au fost prezenți de pildă în februarie 1898 la spectacolul de *diletanți* cu *Gărgăunii dragostei* de Iosif Vulcan, Lazăr aflându-se și de această dată în comitetul organizator⁵¹. În 1904, la jubileul de 40 de ani al revistei *Familia*, moment de excepție în biografia lui Iosif Vulcan, s-a situat de asemenea în prim-planul organizării evenimentului. La 8 iunie 1904, în ajunul festivității propriu-zise, rudele sărbătoritului s-au adunat la cină în casa soților Vulcan. Cel care a rostit felicitările în numele familiei a fost Aurel Lazăr⁵². Mai târziu, în anii interbelici, ajuns președinte al ASTREI orădene, acesta a avut grijă de posteritatea lui Vulcan trimițând la Sibiu pentru Muzeul ASTREI două fotografii ale acestuia⁵³. A contribuit de asemenea activ la inițiativa și acțiunea de dezvelire a unui bust al lui Iosif Vulcan, acțiune materializată în 1927⁵⁴.

Cât despre Valeria, aceasta, după Unire și-a secondat soțul în activitatea sa politică, urmându-l inclusiv la Sibiu în perioada Consiliului Dirigent. După moartea lui Aurel Lazăr (1930), a rămas în Oradea. În mod sigur, și înainte și după moartea lui Vulcan, Valeria a ținut legătura cu Aurelia Vulcan, care locuia începând din 1918 pe aceeași stradă, la distanță de două case de familia Lazăr. Pe baza acestei legături de rudenie, mobilierul din locuința familiei Vulcan, precum și alte obiecte de valoare au ajuns, după moartea Aureliei, în posesia familiei Lazăr⁵⁵.

La scurtă vreme după intrarea în vigoare a prevederilor Dictatului de la Viena, la 4 octombrie 1940, Valeria Lazăr a fost expulzată din Oradea, într-un grup de 285 de români, de autoritățile ungare și s-a refugiat pe moment la Arad⁵⁶. Nu știm exact cât timp a rămas acolo și nici dacă a mai revenit la Oradea în 1945.

Despre locuința familiei Lazăr știm că a fost închiriată în perioada 1940-1942 Consulatului Român la Oradea, care și-a avut acolo sediul, tot acolo fiind și locuința consulului. Consulatul Român a dorit chiar să cumpere *Casa Lazăr*, oferind pentru aceasta 110.000 de pengő. În cele din urmă însă casa a fost cumpărată la începutul anului 1943 de Poșta Regală Ungară [Magyar Királyi Posta], care avea nevoie de ea pentru extinderea centralei telefonice, cu suma de 150.000 de pengő. De vânzare s-a ocupat Liviu Lazăr⁵⁷.

Valeria Lazăr a murit în 1953 și a fost înmormântată în Oradea, în Cimitirul Olosig,

⁵⁰ *Ibidem*, 1895, nr. 8, p. 95

⁵¹ *Ibidem*, 1898, nr. 1, p. 11 ; nr. 4, p. 47-48

⁵² Amănunte despre desfășurarea acestui jubileu în *Ibidem*, 1904, nr. 23-24, p. 265-292

⁵³ *Transilvania*, 1925, nr. 7-8, p. 292

⁵⁴ În 1971, Valentina Lazăr, cea de-a doua soție a lui Liviu Lazăr, a donat Muzeului Memorial *Iosif Vulcan* din Oradea două fotografii cu aspecte de la dezvelirea monumentului (nr. inv. 45, 46), precum și o scrisoare adresată Primăriei Municipiului Oradea de Aurelia Vulcan cu acel prilej (nr. inv. 15).

⁵⁵ În 1965, zece piese, mobilier și alte obiecte care au aparținut familiei Vulcan, au fost achiziționate de Muzeul Memorial *Iosif Vulcan* din Oradea de la Liviu Lazăr (nr. inv. 75, 78-86).

⁵⁶ *Istoria orașului Oradea*, ediția a II-a revăzută și adăugită, coordonatori Liviu Borcea și Gheorghe Gorun, Editura Arca, Oradea, 2007, p. 384

⁵⁷ *Nagyvárad*, 1943, 8 ianuarie, p. 7

alături de soțul ei. Ulterior, la desființarea Cimitirului Olosig, cele două morminte au fost strămutate în Cimitirul Rulikowski.

Liviu Lazăr, unicul fiu al Valeriei și al lui Aurel Lazăr, a devenit și el avocat. La momentul Unirii din 1918 era student la Academia de Drept din Oradea. A avut șansa să participe la Adunarea Națională de la Alba Iulia, ca delegat din partea cercului Bărând-Hosszúpályi. După 1 Decembrie 1918 a activat în cadrul Gărzii Naționale Române din Oradea⁵⁸. În 1926 a fost ales vicepreședinte al Reuniunii de Cântări *Hilaria*. În perioada interbelică a profesat avocatura, fiind în același timp și cadru didactic la Facultatea de Drept din Oradea unde a predat cursul de legislație agrară și industrială. În 1934 s-a mutat la Cluj, odată cu întreaga Facultate de Drept din Oradea, preluată de Facultatea similară din Universitatea clujeană. Liviu Lazăr a fost căsătorit de două ori: prima dată cu Várró Ágnes⁵⁹, la Oradea, iar a doua oară cu Valentina, la Cluj.

Eugen Feier a fost singurul care a ieșit din tiparul profesional al familiei, îmbrățișând nu cariera juridică, ci pe cea militară. În 1902 era ofițer în Regimentul nr. 33 staționat la Arad⁶⁰.

Familia Elenei Popovici-Velici

Elena Popovici (1857-1922⁶¹), soră mai mică a Aureliei, s-a căsătorit în 1880⁶² cu avocatul Mihai Velici.

Mihai Velici (1846-1921) s-a născut la 26 mai 1846 în localitatea Șepreuş din comitatul Arad. Studiile liceale le-a făcut la Gimnaziul din Beiuș, urmând apoi cursurile Academiei de Drept din Oradea⁶³. A continuat studiile juridice la Budapesta, obținând diploma de avocat în 1879 și tot în același an s-a stabilit ca avocat în Chișineu Criș, după ce, între 1873-1876 fusese notar în Șepreuş⁶⁴. A practicat avocatura în Chișineu până în primii ani ai secolului 20 când îl întâlnim ca avocat în Giula⁶⁵. A revenit ulterior la Chișineu, unde de altfel a și murit.

Mihai Velici a fost un membru marcant al Partidului Național Român. Cea mai semnificativă pagină din activitatea sa politică se leagă de mișcarea memorandistă. În urma procesului Memorandumului a fost condamnat la doi ani de închisoare, pedeapsă pe care a ispășit-o în închisoarea de la Vác. A fost apoi ani la rând deputat din partea cercului Chișineu în Sinodul Eparhiei Ortodoxe de Arad, activând în diferitele comisii ale acestuia. În anii de început ai secolului 20 era președintele organizației arădene a P.N.Român. În octombrie 1918 a fost proclamat președinte al Consiliului Național Român din Arad. Era însă deja bătrân și bolnav. A murit la 26 martie 1921 la Chișineu Criș⁶⁶.

Mihai și Elena Velici au avut cinci copii: Cornelia, Romul, Emil, Silvia și Mihai jr.

Dintre toți aceștia, doar despre Romul Velici știm că a devenit la rândul său avocat și membru al Partidului Național Român. La 1 Decembrie 1918 a participat

⁵⁸ Ion Zainea, *Aurel Lazăr (1872-1930) viața și activitatea*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999, p. 120-121, 129

⁵⁹ Conform ferparului publicat de familie la moartea lui Aurel Lazăr, reprodus în Sever Dumitrașcu, *Familia Lazăr*. Roman istoric, Europrint, Oradea, 2007, p. 80

⁶⁰ *Biserica și Școala*, 1902, nr. 37, p. 318

⁶¹ Informație de la Răzvan Givulescu - 2002

⁶² *Biserica și Școala*, 1880, nr. 10, p. 79

⁶³ Nicolae Roșuț, *Mihai Veliciu - luptător pentru libertate națională și socială (1846-1921)*, In: *Ziridava*, IX, Arad, 1978, p. 369

⁶⁴ *Ibidem*, p. 370-371

⁶⁵ *Biserica și Școala*, an. XXVI, 1902, nr. 41, p. 348

⁶⁶ Nicolae Roșuț, *op. cit.*, p. 381

ca delegat la Adunarea Națională de la Alba Iulia⁶⁷. În 1920 era prefect de Arad.

Toate aceste relații de rudenie se regăsesc la modul sintetic, în tabloul genealogic al familiei Aureliei Popovici-Vulcan, pe care l-am întocmit în încheierea lucrării.

RELATIONS DE PARENTÉ DANS LE MILIEU INTELLECTUEL ROUMAIN DE L'OUEST DE LA TRANSYLVANIE PENDANT LA DEUXIÈME MOITIÉ DU XIXe SIÈCLE ET LE DÉBUT DU XXe SIÈCLE

ÉTUDE DE CAS – LA FAMILLE D'AURELIA POPOVICI-VULCAN

Résumé

L'auteur analyse les milieux sociaux, professionnels et culturels dans lesquels ont évolué les familles d'intellectuels roumains de l'Ouest de la Transylvanie pendant cette période, du point de vue du rôle joué par ces milieux dans l'établissement de relations de parenté, notamment les mariages.

Le peu d'écoles roumaines qui existaient à l'époque accueillaient en général des élèves des deux confessions (orthodoxe et gréco-catholique). Cela facilitait les rencontres entre jeunes et l'établissement de relations d'amitié qui continuaient pendant leur vie d'adultes.

Il n'y avait en Transylvanie pendant la période dualiste aucune institution roumaine musicale ou théâtrale. Dans ces conditions, la grande majorité des manifestations culturelles roumaines étaient organisées indépendamment par le mouvement d'amateurs qui prit de l'ampleur surtout vers la fin du XIXe siècle. Ce mouvement fut un puissant facteur de socialisation de la jeunesse roumaine. Lors des répétitions pour les spectacles et lors des soirées dansantes qui y suivaient s'éveillaient des sympathies, naissaient des idylles qui aboutissaient à des relations durables. Les participants n'étaient pas que des locaux, certains venant parfois de très loin, même des comtés voisins.

D'autre part, le mouvement associatif des Roumains de Transylvanie, très actif pendant la deuxième moitié du XIXe siècle, offrait de nombreuses occasions de réunion aux intellectuels roumains et à leurs familles.

Quant à la confession, les mariés appartenaient en général à la même, mais il y avait aussi des exceptions qui arrivaient à dépasser les barrières de celle-ci.

L'entourage professionnel joua un certain rôle dans la création du futur entourage familial. Des gens qui appartenaient à la même profession se rencontraient tout d'abord dans leur milieu professionnel, cette relation finissant par être dépassée et ensuite renforcée par une relation d'amitié, les personnes se fréquentant ensuite dans leur entourage familial. De là à établir des relations de parenté par les mariages entre jeunes, il n'y avait plus qu'un pas. Cet état de fait était, par exemple, particulièrement visible dans le milieu des avocats auquel appartenait aussi la famille d'Aurelia Popovici-Vulcan.

Les intellectuels roumains de Transylvanie s'investissaient souvent dans les activités de l'Église, faisant partie, en tant que laïcs, des différentes structures

⁶⁷ Dan Demșea, *op. cit.*, p. 276

appartenant à l'Église.

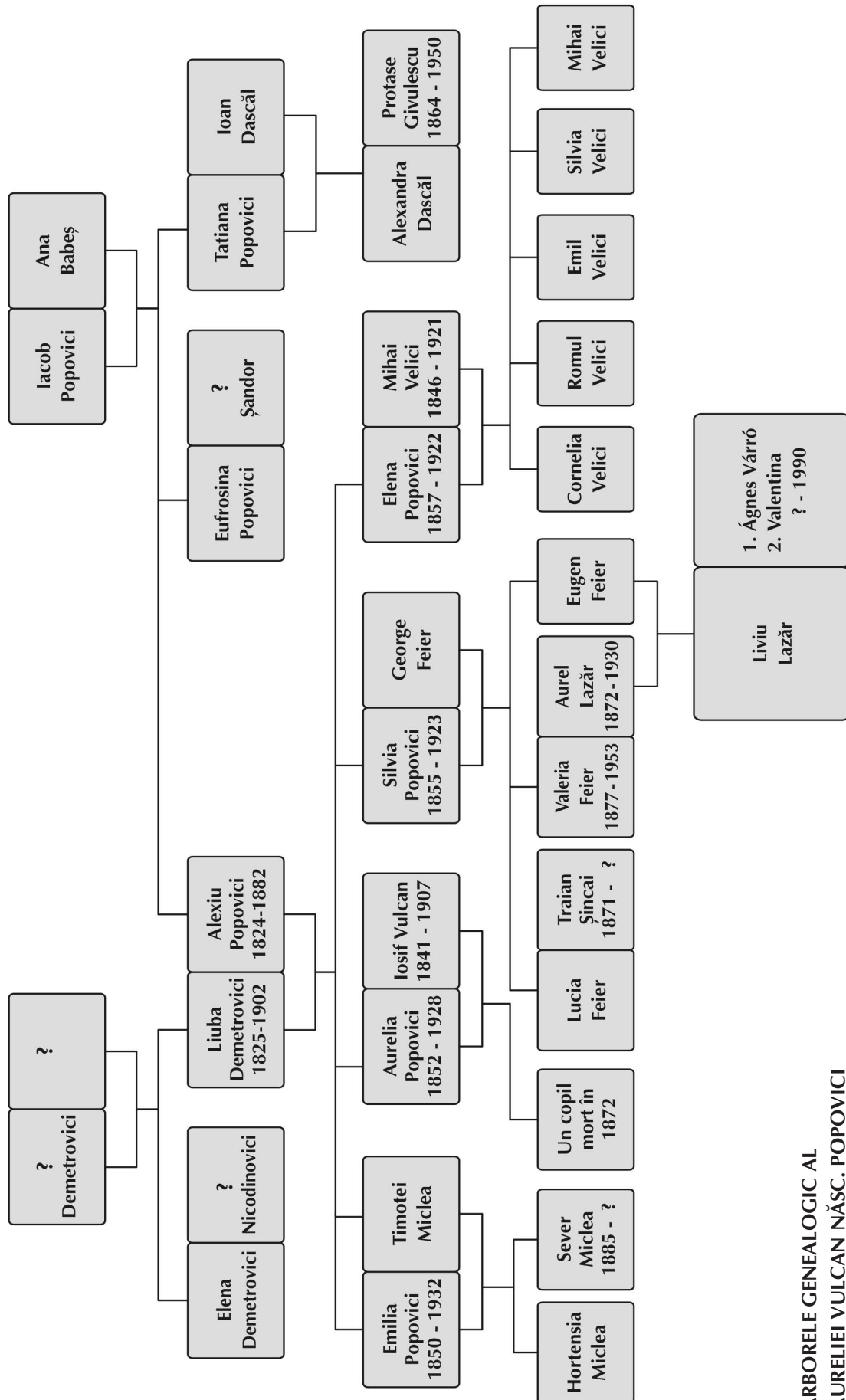
L'ouvrage étudie le cas de la famille d'Aurelia Popovici-Vulcan, dans la mesure où nous avons pu reconstituer la situation à l'aide des données dont nous disposons.

Cette famille fut très homogène du point de vue social, professionnel et même politique, réunissant des gens de la même profession, qui appartenaient au même milieu et qui nourrissaient les mêmes idéaux. Ce n'est pas par hasard que de nombreux membres de cette famille militèrent, dans le cadre des structures confessionnelles et associatives de l'époque, pour l'émancipation religieuse et culturelle des Roumains de Transylvanie. Un groupe composé de membres de cette famille, représenta le 1er décembre 1918, auprès des autres délégués, les intérêts des Roumains de Transylvanie à l'Assemblée Nationale d'Alba Iulia qui allait décider de l'union de la Transylvanie avec la Roumanie.

Un tableau généalogique de la famille d'Aurélia Popovici-Vulcan se trouve à la fin de l'ouvrage.

Aurelia Popovici-Vulcan
Atelier *Fekete Sándor* – Oradea, circa 1895
© Muzeul Memorial *Iosif Vulcan* – Oradea, inv. 40

ARBORELE GENEALOGIC AL
AURELIEI VULCAN NĂSC. POPOVICI

